

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Vliv rozvodu rodičů na vývoj dítěte očima dítěte

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **REHABILITACE**

Autor: Martina Rožnovská

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Hana KONEČNÁ, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem *Vliv rozvodu rodičů na vývoj dítěte očima dítěte* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Martina Rožnovská

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Ing. Haně Konečné, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, trpělivost a věnovaný čas při zpracování této práce. Zároveň bych chtěla poděkovat všem informantům, kteří se podíleli na mém výzkumném šetření. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu.

Vliv rozvodu rodičů na vývoj dítěte očima dítěte

Abstrakt

Bakalářské práce se zabývá problematikou rozvodu manželství a vliv na dítě po rozvodu rodičů.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části je charakterizován rozvod rodičů, reakce dítěte na rozvod rodičů, z jaké příčiny se manželství rozpadá, to, co se děje s dítětem po rozvodu rodičů, i to, jaké následky může rozvod způsobit. Dále je v teoretické části rozepsáno, jak se s rozvodem vyrovnává chlapec a dívka, nebo jedináček či dítě, které má sourozence, i to, jak dítě reaguje na nového partnera rodiče.

Cílem práce bylo popsat, autentické vzpomínky dospělých, kterým se v dětství rozvedli rodiče. Byly položeny dvě výzkumné otázky: 1. Co pro dítě znamená rozvod rodičů? 2. Jak se dítě s rozvodem vyrovnává? Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní strategii, metodou získávání dat byl polostrukturovaný rozhovor a ohniskové skupiny. Metodou zpracování dat byla obsahová analýza zapsaných rozhovorů a diskusí, konkrétně metoda trsů. Bylo osloveno 10 dospělých ve věku 20 až 35 let, kteří si prožili rozvod rodičů.

Výsledky výzkumu ukázaly, že které dospělé rozvod rodičů posílil, někteří dospělí se stále hledají a nevědí, co s životem. Většina dospělých se shodla, že nechtějí dělat stejné chyby jako rodiče. Většina dospělých nesnáší to, co byla příčina rozvodu jejich rodičů. Proto se někteří dospělí, kteří prožili rozvod rodičů, bojí vstoupit do manželství. Pokud se narodily děti, rodiče chtějí udržet rodinu pohromadě. Když se rodiče hádají, nechtějí, aby jejich děti byly svědky. Jestli si rodiče nerozumějí, raději se s partnerem rozejdou, než aby jejich dítě vyrůstalo v nepříznivém prostředí, ve kterém sami rodiče vyrůstali.

Bakalářská práce by mohla být informačním materiálem pro odborníky pracující s dětmi v krizové situaci a pro odborníky pracující na soudech.

Klíčová slova

Dítě; rozvod; manželství; hádky; strach.

The effect of divorce of parents on child development by the eyes of child

Abstract

The bachelor thesis deals with the problem of divorce and its influence on children.

The thesis is divided into a theoretical and an empirical part. In the theoretical part the parents' divorce, child's reaction to it, the reason for which the marriage is falling apart, what happens with the child after parents' divorce even what consequences a divorce may have are all characterized. Further on, the theoretical part elaborates on how boys and girls deal with a divorce or how unique children vs. children who have siblings deal with it, as well as how a child reacts to their parent's new partner.

The goal of the thesis was to describe authentic memories of those adults whose parents got divorced. Two research questions were given: 1) What does a divorce mean for a child? 2) How does a child cope with the divorce? To carry the research out, I have selected a qualitative strategy, the method of data gathering was an (semistructured) interview and focus groups. Content analysis of noted interviews and discussions, specifically cluster method, was chosen as the data processing method. Ten adults of 20 – 35 years of age, who went through the experience of parents' divorce, were asked.

The research results have proven that some adults have been strengthened by their parents' divorce, some adults are still seeking for themselves and do not exactly know what to do with their lives. Most adults have agreed that they do not want to do the same mistakes as their parents. Most adults hate what was the cause of their parents' divorce. That is why some adults who have gone through their parents' divorce, are afraid to enter a marriage. If children were born, parents want to keep the family together. If parents argue they do not want their children to be the witnesses. If parents do not understand each other, they rather leave their partner than let their child grow up in an unwelcoming environment which the parents were growing up in themselves.

The bachelor thesis might be an information material for experts working with children in a critical situation and for experts working in courthouses.

Key words

Child; divorce; marriage; arguments; fear.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 SOUČASNÝ STAV	12
1.1 Všeobecné informace o rozvodu manželství	12
1.2 Rozvod manželství podle příčiny	13
1.3 Předrozvodová situace	13
1.4 Rodiče se rozvádí.....	14
1.5 Reakce dítěte na rozvod.....	17
1.5.1 Reakce dítěte kladná nebo záporná	18
1.5.2 Reakce dítěte v časovém období	20
1.5.3 Reakce dítěte podle chování rodičů	20
1.6 Výchova dítěte po rozvodu rodičů.....	22
1.7 Vyrovnání se s rozvodem rodičů v rozdílnosti pohlaví a kdo dítě vychovává	23
1.8 Vyrovnání se s rozvodem rodičů u jedináčka a u sourozenců	24
1.9 Rodič si našel nového partnera	25
1.9.1 Rodičův partner má děti z předešlého vztahu	25
1.9.2 Rodiči s novým partnerem se narodilo dítě.....	26
1.10 Rozvod jako příčina problémů v budoucnosti	26
2 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
2.1 Cíle.....	28
2.2 Výzkumné otázky	28
3 METODIKA	29
3.1 Metoda získávání dat	29
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	29

3.3 Metoda zpracování dat.....	30
4 VÝSLEDKY.....	31
4.1 Krátké biografie informantů	31
4.2 Co pro dítě znamená rozvod rodičů?	32
4.3 Jak se dítě s rozvodem vyrovnává?.....	33
5 DISKUSE	41
6 ZÁVĚR.....	46
7 SEZNAM LITERATURY	48
8 SEZNAM ZKRATEK.....	51

ÚVOD

Rozvod rodičů je stále aktuální téma. Rozvodovost se začala už před revolucí v České republice zvyšovat, stalo se tak díky rovnoprávnému soužití manželů, kdy ženy, které nejsou spokojené v manželství, podají žádost o rozvod, protože už dále nechtějí žít v nespokojeném manželství. Manželé se nejčastěji rozvádí po 3 – 5 letech manželství, tedy v době, kdy mívají malé děti. Nejčastější příčiny rozvodu jsou rozdílné povahy, nevěra a lhostejnost vůči rodině a agresivita vůči členům rodiny. Dnes patří Česká republika mezi státy s nejvyšší rozvodovostí.

Rozvod rodičů mě zajímá a jednou bych chtěla pracovat s ohroženým dětmi, které vyrůstají v problematické rodině, což má za následky neprospívající chování. Já jsem toho názoru, že pokud jsou v rodině problémy a rodiče neustále do problému zatahují děti, které to trápí, taková rodina by se raději měla rozpadnout.

Rodina je v dnešní době silnější, manželství je rovnoprávným soužitím, na děti se bere větší důraz v jejich právech a jsou více respektovány, proto je dnes rodina pro dítě významnější než v minulosti a rozvod rodičů má na děti hrozivější dopady (Langmeier a Krejčířová 2006). Rozvod a rozpad rodiny patří mezi jedno z nejsvízelnějších období dítěte, *má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a pochopitelně velmi důležité aspekty psychologické* (Matějček a Dytrych, 2005, s. 39). Podle Matějčka (1986), Pötheho (1999), Nováka a Průchové (2007) a Poupětové (2009), patří rozvod rodičů mezi nejsložitější období v životě dítěte, který je ovlivněn více faktory, a proto dítěti nelze říci, jak se v takovéto situaci správně chovat a jednat, nejdůležitější pro dítě v této situaci je, porozumět rodičům, proč se pro rozvod rozhodli a také je potřebné, aby rodiče byli pro dítě oporou a nápomocní v této etapě života.

Teyber (2001) ve své knize píše, že se děti nejvíce bojí při rozvodu rodičů, že ztratí oba rodiče. Dále ve své knize Teyber (2001) popisuje, že děti mladšího věku se obávají při rozvodu rodičů nejvíce toho, že s rodiči po rozvodu už nepřijdou do kontaktu, oproti tomu starší děti mají obavy z toho, že tu rodiče nebudou pro děti, když budou potřebovat psychickou podporu a lásku, tyto dětské pochybnosti jsou opodstatněné,

protože se jeden z rodičů se vystěhuje z domova, není s ním už dítě dennodenně v kontaktu. Podle zjištění Smitha (1999) děti nejdříve musí pochopit to, že se rozvod týká pouze rodičů, kteří si spory ohledně rozvodu dokáží vyřešit sami mezi sebou.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Všeobecné informace o rozvodu manželství

V § 755 nového Občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) se píše: *Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu rodičů.* Ve článku 1 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte (předpis č. 104/1991 Sb.) se píše: *Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*

Český statistický úřad ve své publikaci „Vývoj obyvatelstva České republiky, Rozvodovost“ v následujícím odstavci uvádí: *V roce 2014 bylo podle údajů Ministerstva spravedlnosti ČR evidováno 26,8 tisíce rozvodů manželství, o 1,1 tisíce méně než v roce 2013. Ze čtyř pětín se jednalo o první rozvod muže nebo ženy. Úroveň rozvodovosti meziročně mírně poklesla. Rozvodem by za setrvání aktuálních měr rozvodovosti končilo 46,7 % manželství v průměru v délce 13,1 roku. Počet rozvodů se v roce 2014 meziročně mírně snížil, a to o 1,1 tisíce na 26 764. Pokles je odrazem dlouhodobě snižujícího se počtu sňatků v ČR. S celkovým počtem rozvodů se v roce 2014 snížil i počet rozvodů s nezletilými dětmi a celkový počet nezletilých dětí při rozvodu.*

Rozvodovost se zvýšila v České republice již před rokem 1989 (Vohlídalová, 2010). Ta dnes patří mezi státy s nejvyšší rozvodovostí (Vohlídalová, 2010). Rozvody manželství jsou dnes častější než v minulosti a většinou podávají návrh na rozvod ženy, stalo se tak díky rovnému postavení žen, ekonomické nezávislosti ženy na muži a větší podpoře státu ve finančním zajištění rodiny po rozvodové situaci (Langmeier a Krejčířová 2006; Matoušek et. al., 2015). I když žena podá návrh na rozvod první,

nemusí být ona původcem nefungující rodiny. Uvádí se, že ženy jsou více aktivnější a končí dříve neúspěšné vztahy (Vohlídalová, 2010).

V následujícím odstavci Langmeier a Krejčířová (2006) píší, rodina je v dnešní době silnější. Manželství je rovnoprávným soužitím, na děti se klade větší důraz v jejich právech a jsou více respektovány. Proto je dnes rodina pro dítě významnější než v minulosti a rozvod rodičů má na děti hrozivější dopady. Pokud manželství vydrželo stabilně prvních sedm až deset let, rozvody už jsou méně časté. Většinou k nim dochází v případech, kdy manželství bylo zachováno jen kvůli dětem, aby vyrůstaly v úplných rodinách.

1.2 Rozvod manželství podle příčiny

Nejčastějším důvodem rozvodů podle Kocové, Kusovské a Šídla (2015) je u mužů i žen rozdílnost povahy a názorů, druhým pak nevěra. Mezi další příčiny rozvodu patří alkoholismus, lhostejnost vůči rodině, agresivita vůči členům rodiny, zdravotní problém a intimní nesoulad. Novák (2012) řadí mezi další příčiny rozvodu nesoulady v hospodaření domácnosti, rozdílné povahové vlastnosti partnerů, žárlivost a neplodnost partnera.

V současnosti, kdy už rozvod není tak tabuizovaný, mohou být další důvody rozvodu manželství ve změně pohledů na svět:

- nynější manžel neuspokojuje všechny partnerské či rodičovské oblasti,
- je přítomný jiný partner, který naplňuje předpoklady do života,
- žít bez partnera je kladnější pro rodinu než s ním žít v jedné domácnosti (Matoušek et. al. 2015).

1.3 Předrozvodová situace

Podle §757 Nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) rozvede soud manželství, pokud: *Manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud*

jejich dohodu schválil, manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.

Když se rodiče rozvádí, po celou dobu rozvodu je nezletilému dítěti přiřazen opatrovník – kolizní opatrovník Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), který chrání zájem dítěte. Pokud se rodiče chovají tak, že by to mohlo dítě ohrozit, může kolizní opatrovník zasáhnout a jednat i proti vůli rodičů, ale vždy tak, aby bylo zohledněno blaho dítěte. Důležité je, aby kolizní pracovník učinil pohovor s nezletilým dítětem, zjistil, zda má dítě dostatek informací a jak je psychicky připraveno na novou situaci. Také by si měl vyslechnout jeho přání a obavy (Matoušek et. al. 2015). Kolizní opatrovník by měl mít neutrální postoj k rodičům dítěte, koná domácí šetření, bývá přítomen vždy při soudním jednání jako zástupce nezletilého dítěte a vede si písemnou dokumentaci dítěte (Novák a Průchová, 2007). Ta obsahuje všechny informace o dítěti a jeho rodině a jsou zde zakládány i různé záznamy ze soudů, z domácího šetření či další listiny, které jsou potřebné ke správě písemné dokumentace dítěte (Novák a Průchová, 2007). Kolizní opatrovník má konečné slovo při rozhodování soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte (Novák a Průchová, 2007). Pokud některý z rodičů neplní své povinnosti dané soudem, může se rodič, kterému je odpíráno jeho právo na styk s dítětem, obrátit na kolizního pracovníka (Novák a Průchová, 2007). Ten se může stát zprostředkovatelem v komunikaci mezi rodiči a může spor urovnat, aby se předešlo dalšímu soudnímu jednání (Novák a Průchová, 2007).

Večerka a Štěchová (2015) vypracovali výzkum pomocí dotazování, který se týkal činnosti OSPODu v oblasti sociální práce s ohroženými dětmi. Více jak polovina všech dotázaných hodnotila činnost OSPODu kladně díky tomu, že dokázali zprostředkovat odbornou pomoc (Večerka a Štěchová, 2015).

1.4 Rodiče se rozvádí

Rozvod a rozpad rodiny patří mezi jedno z nejsvízelnějších období dítěte, *má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a pochopitelně velmi důležité aspekty psychologické* (Matějček a Dytrych, 2005, s. 39). Podle Matějčka (1986),

Pötheho (1999), Nováka a Průchové (2007) a Poupětové (2009), patří rozvod rodičů mezi nejsložitější období v životě dítěte, které je ovlivněno více faktory, a proto dítěti nelze říci, jak se v takovéto situaci správně chovat a jednat; nejdůležitější pro dítě v této situaci je porozumět rodičům, proč se pro rozvod rozhodli, a také je potřebné, aby rodiče byli pro dítě oporou a pomocí v této etapě života.

Teyber (2001) ve své knize píše, že se děti nejvíce bojí při rozvodu rodičů, že ztratí oba rodiče. Dále ve své knize Teyber (2001) popisuje, že se děti mladšího věku obávají nejvíce toho, že s rodiči po rozvodu už nepřijdou do kontaktu, oproti tomu starší děti mají obavy z toho, že tu rodiče pro ně nebudou, když budou potřebovat psychickou podporu a lásku. Tyto dětské pochybnosti jsou opodstatněné, protože se jeden z rodičů vystěhuje z domova a nebude s ním už dítě dennodenně v kontaktu (Teyber, 2001). Podle zjištění Smitha (1999) děti nejdříve musí pochopit to, že se rozvod týká pouze rodičů, kteří si spory ohledně rozvodu dokáží vyřešit sami mezi sebou.

V následujících bodech Průchová (2002) shrnula nejčastější obavy dětí z rozvodu rodičů:

- *Hádky* – vtahování dítěte do sporu rodičů;
- *Zájmové konflikty mezi rodiči a dětmi* – Dítě chce, aby žili jako rodina všichni společně i za cenu hádek mezi rodiči.
- *Problém sdělení* – S dítětem se nekomunikuje o rozvodu, sdělí se mu až samotný rozvod rodičů. Dítě si myslí, že je důvodem rozvodu.
- *Děti jako spolubojovníci* – Děti často vnímají jednoho z rodičů pozitivně a druhého negativně, což se formuje na vztahu s rodiči o rozvodu;
- *Opuštění* – Dítě je smutné a nešťastné, když s ním rodič, který nežije s dítětem v domácnosti, již nenavazuje vztahy a nestýká se s ním. Navíc se stává, že rodič, se kterým dítětem žije v jedné domácnosti, zakazuje druhému rodiči styk.
- *Domov s jedním rodičem* – strach dítěte, že když ho opustil jeden s rodičů, může se stát, že ho opustí i druhý rodič. Prohloubení stesku nastává, když jsou od dítěte odděleni i jeho sourozenci.
- *Nižší příjem* – Rozvod je velice nákladný a může se stát, že se dítě nebude moci dále vzdělávat.

- *Změna bydliště* – Dítě se srovnává se situací po rozvodu a další ranou pro něho je stěhování se na jiné, většinou levnější, místo. Dítě navíc musí zpretrhat sociální vazby ze svého starého bydliště.
- *Stigmatizace* – posměšky ostatních dětí, že dítě žije jen s jedním rodičem;
- *Úloha sexuality* – Stává se, že dítě se po rozvodu cítí méněcenné, kompenzuje si tuto situaci střídáním partnerů.

Berger a Gravillon (2011) ve své knize píší, že dítě samo sebe označuje jako zdroj rozvodu rodičů, protože si děti vždy přisuzují vinu v katastrofách za to, že byly zlobivé a neposlušaly rodiče. Průchová (2002) ve své knize uvádí, že rodiče by měli dětem vysvětlit, že rozvod je trvalá situace, ačkoliv děti chtějí rozvodu zabránit. Protože, i když se rodiče už nehádají a vychází spolu dobře, nevyplývá z toho, že se rodiče k sobě zase vrátí.

Berger a Gravillon (2011) v následujícím odstavci píší, že pokud se rodič s rozvodem nevyrovná a jeho důvodem smutku je bývalý manžel, snaží se rodič získat dítě na svou stranu, aby mu pomohlo a stálo při něm. Na dítě je svržena zodpovědnost za smutného rodiče, kterého musí neustále utěšovat a chránit. Mnohdy nastává situace, že se nechce stýkat a komunikovat s druhým rodičem, i když samo dítě má dobré vztahy s oběma rodiči, protože by to cítilo jako zradu vůči depresivnímu rodiči, o kterého má povinnost se starat a chránit ho. V této situaci bývá dítě neklidné, roztěkané, nesoustředěné, zhoršuje se mu školní prospěch a hlavně je dítě ovlivněno pro budoucí navazování partnerských vztahů. Dítě má naučeno podle vzoru chování od rodičů, že k soužití partnerů patří nenávisť, utrpení, ponižování nebo nedůvěra k partnerovi. Bude potřebovat v partnerském vztahu čas, aby si uvědomil, že takového chování není potřeba.

1.5 Reakce dítěte na rozvod

V následujících bodech Špaňhelová (2010) shrnula nejčastější odezvy dítěte na rozvod rodičů:

- *Lži a drobné krádeže* – Dítě lže a dopouští se drobných krádeží tak, aby se o tom rodič dozvěděl. Hlavním účelem je strhnout pozornost ze strany rodiče.
- *Noční můra* (po probuzení je člověk schopen říci, co se mu zdálo), *noční děs* (je hlubšího a intenzivnějšího rázu než noční můra, po probuzení je uklidnění člověka těžší a není schopen si vzpomenout, co se mu zdálo) – Dítě se v noci budí, ale nevnímá v plné míře. Dítě křičí a říká slova beze smyslu, příčinou bývají nevyjasněné či nestandardní situace například hádky rodičů;
- *Lhostejnost* – nezájem dítěte o nový stav v rodině. Příčinou může být, že se rodinní příslušníci o sebe nikdy nezajímali, nebo jde o obrannou pozici dítěte, kdy si nechce připustit, co se děje. Proto dělá, že se ho situace netýká.
- *Útěk z domova* – Dítě si neví rady se svými pocity. Jde o nevědomou či vědomou reakci na neobvyklé situace. Nebo může dítě utéci z domu, aby na sebe upozornilo a rodiče se už nehádali.
- *Dítě se cítí vinno* – Dítě si myslí, že se špatně učí nebo že zlobí, a vyčítá si to. Bere to jako důvod rozvodu rodičů.
- *Zamklkost* – Dítě je zamyšlené a nemluvné.
- *Psychosomatické projevy* – Dítě bolí břicho, hlava, má průjem nebo se mu chce zvracet. Pokud tyto projevy jsou po lékařské prohlídce negativní na nemoc, jde o příčinu psychickou. Dítě si neumí se situací v rodině poradit, nebo ji pochopit, proto se mu toto psychické trauma projeví na těle.
- *Koktání* – zadržávání se v řeči. Může to být dětská neuróza. Je to obranná reakce na stres, se kterým se dítě tímto způsobem vyrovnává, protože to neumí jinak.
- *Pomočování* – reakce dítěte na strach z napjatého prostředí v období rozvodu;
- *Zhoršení školního prospěchu;*
- *Zhoršení vztahu mezi kamarády, spolužáky ve škole;*
- *Zvýšená rozmazlenost;*

- *Neposlouchání, používání sprostých slov a nadávek;*
- *Útěk k partě, k lásce;*
- *Zvýšená ukázněnost, vzornost;*
- *Nechutenství* – Dítě se začíná s jídlem schovávat a nejí před ostatními členy rodiny, což vede k mentální anorexii (nemoc vztahů a přehlížení citových potřeb).
- *Popření* – dítě si nechce připustit bolestivou situaci, která se děje u nich v rodině. Proto působí na ostatní, že je vše v pořádku a že je se situací zcela vyrovnaný. Jenže dítě v sobě potlačuje negativní myšlenky či emoce a je frustrované. (Frustrace je situace, kdy člověk v krátké době nemá uspokojeny své emoční a komunikační potřeby, například: strádání; může to vést k pasivitě či agresi (Müllerová, 2014)) Tyto projevy mohou dítě ovlivnit do budoucna a vyjdou najevo v neočekávaných chvílích.
- *Zvýšená agresivita vůči sobě samému nebo vůči druhému.*

Smith (1999) ve své knize uvádí, že to, jak se dítě vyrovnává s rozvodem rodičů, závisí na osobnosti dítěte. Ty děti, které ví, jak pracovat s problémy a umí se svěřit s problémem ostatním lidem, se budou s rozvodem rodičů srovnávat lépe, než děti, které se uzavrou do sebe a cítí se zrazené (Smith, 1999). Gustavsen et al. (2015) dále doplňují, že jsou určité faktory, jako jsou trávení volného času s dítětem nebo charakter rodiče, které ovlivňují dítě, jak se s rozvodem vyrovná. Špaňhelová (2010) ve své knize píše, že by rodiče měli pozorovat, co se s dítětem po rozvodu děje a jak se chová. Větší důraz se má dávat na nepříznivé chování, kdy se s dítětem o tomto chování musí otevřeně mluvit, jaká je příčina jeho chování, a hlavně se dítě nesmí kritizovat, jinak by se mohlo chování ještě zhoršit a prohloubit (Špaňhelová, 2010).

1.5.1 Reakce dítěte kladná nebo záporná

Smith (1999) a Gustavsen et al. (2015) uvádějí, že rozvod rodičů na dítě může působit záporně i kladně; kladné přijetí rozvodu je v případech zneužívání dítěte,

konfliktu rodiče s dítětem nebo vtahování dětí do hádek rodičů. Langmeier a Krejčířová (2006) ve své knize zařazují mezi zvláštní formu zneužívání manipulaci s dítětem po rozvodu rodičů. Jde o očerňování druhého rodiče nebo kupování si dítěte ze strany rodiče (Langmeier a Krejčířová, 2006)

Domácí násilí se dá rozdělit na fyzické, psychické, sexuální a sociální. Je specifické tím, že je pácháno neustále, oběť násilí si není vědoma, že by byla obětí, a může nastat i ta situace, že oběť od násilníka nechce odejít (Čírtková, 2008). Smith (1999) ve své knize píše, že pokud rodič páchá na svém dítěti domácí násilí, dítě ho po rozvodu nechce vídat, protože v něm ztratilo důvěru. Může však nastat opak, kdy má dítě rádo svého rodiče tak, že i přestože mu rodič ubližoval, ho chce i nadále vídat (Smith, 1999). To, že rodič své dítě týrá fyzicky, může mít příčinu v užívání alkoholu (Matoušek et. al. 2015). Špaňhelová (2010) tvrdí, že za týrání dítěte se dá považovat to, že rodič zanedbává péči dítěte. Řadí to mezi fyzické týrání dítěte (Špaňhelová, 2010). Mezi další týrání dítěte patří psychické týrání, kdy rodič dítě ponižuje, vysmívá se mu před ostatními, neumožňuje mu kontakt se svými vrstevníky, vyhrožuje mu a nadává (Špaňhelová, 2010).

Špaňhelová (2010) ve své knize píše, že rodiče často dávají zodpovědnost dětem, aby vyřešily rodičovské problémy, spory a hádky. Nebo se často stává, že je dítě prostředníkem mezi rodiči, který si řeší konflikt mezi sebou pomocí dítěte, to pak pendluje mezi rodiči se vzkazy pro toho druhého; přitom by pro dítě i rodiče bylo nejjednodušší, kdyby si vše vyřešili mezi sebou bez doprovodu dítěte (Špaňhelová, 2010). Často se totiž může stát, že se dítě uzavře samo do sebe a má pocit viny z toho, že ono je důvodem sporů mezi rodiči (Špaňhelová, 2010). I když si dítě v prvotní chvíli oddychne, že když už rodiče spolu bydlet nebudou, bude doma klid a nebudou se hádat, občas se stane, že i děti vytěsní všechny špatné vzpomínky a hádky rodičů a chtějí, aby rodina byla zase pohromadě (Berger a Gravillon, 2011).

Langmeier a Matějček (2011) ve své knize tvrdí, že většinou od rodiny odchází rodič, se kterým dítě nemělo silný vztah. Pokud má však dítě s rodičem, který odchází vztah silný, dítě se s tím vyrovnává těžce, jako při úmrtí rodiče (Langmeier a Matějček, 2011).

1.5.2 Reakce dítěte v časovém období

Berger a Gravillon (2011) tvrdí, že po rozvodu každé dítě na situaci reaguje jinak, většinou jsou děti smutné a cítí obavy několik měsíců po rozvodu. Později se sžijí se situací a vrací se zpátky do běžného života, kdy se smutek zmírní (Berger a Gravillon, 2011). Warshak (2003) ve své knize píše, že se po rozvodu stává, že se děti chovají k rodičům nenávistně. Když jsou však rodiče trpěliví, věnují dítěti péči a komunikují s ním, bývá toto období jen přechodné; dítě jen potřebuje čas, aby si zvyklo na situaci po rozvodu a vyrovnalo se s ní (Warshak, 2003).

Teyber (2001) v následujícím odstavci píše, že dítě reaguje na rozvod rodičů ve dvou fázích. První fáze nastává ihned po rozvodu a druhá až po několika letech. Dále je důležité sociální prostředí dítěte. V první fázi po rozvodu jsou děti agresivní, smutné, trápí se, mají strach a cítí se provinile. Ve druhé fázi na sebe dítě strhává pozornost, cítí se ochuzené o dětství, cítí se osamocené a důležitou prioritou pro navazování budoucích vztahů je důvěra a pocit bezpečí.

1.5.3 Reakce dítěte podle chování rodičů

Špaňhelová (2010) ve své knize tvrdí, že by dítěti tuto událost měli říci oba rodiče, aby se dítě lépe smířilo s jejich rozvodem. Důležité je dítěti oznámit, kdy přesně tato situace nastane, kdy se druhý rodič odstěhuje od rodiny, kde bude rodič bydlet a že u druhého rodiče bude mít svůj prostor a kdykoli bude moci rodiče navštívit a pobývat u něho (Špaňhelová, 2010). Pokud má rodič jiného druha, je stěžejní, aby o tomto faktu bylo dítě seznámeno právě od toho rodiče, který má nového druha (Špaňhelová, 2010). Pokud jsou dítěti zatajovány důležité informace, týkající se rozvodu a jeho okolností, a dítě se tyto informace dozví od někoho cizího, je pro dítě obtížnější vyrovnání se se situací; často se pak stává, že dítě na rodiče zanevře a nechce s ním komunikovat (Špaňhelová, 2010). Berger a Gravillon (2011) ve své knize píší, že pokud dítě vidí na rodiči smutek po rozvodu, mělo by se dítěti vysvětlit, že se rodič se situací brzy

vyrovná, dítě za nic nemůže, nemá si dělat starosti s problémy dospělých a mělo by se věnovat jen svému dětskému životu.

Warshak (1996) ve své knize uvádí, že pokud se dítě v období rozvodu chová zlostně, může to být odrazem chování rodičů, jak se oni sami k sobě chovají. Poupětová (2009) ve své knize píše, že pokud je rodič v tomto období vyčerpán, měl by tu být pro dítě po rozvodu, protože je velice důležitá komunikace s dětmi o obavách z rozvodu a po něm. Dále autorka (2009) přichází s tvrzením, že pokud rodič má špatné svědomí a dítěti se nadměrně věnuje, ulevuje mu v povinnostech a kupuje mu drahé dárky, ovlivní to dítě negativně do budoucna, protože si dítě nebude věřit. Ke všem rozhodnutím bude potřebovat rodiče, nebo může svou zodpovědnost přenášet na něj (Poupětová, 2009). Pokud rodiče po rozvodu spolu komunikují, mají spolu dobré vztahy, vycházejí si vstřícně v péči o děti nebo společně slaví narození či úspěchy dětí, je pro dítě rozvod méně stresující a lépe se s ním vyrovnávají (Berger a Gravillon, 2011). Může však nastat i situace, kdy rodiče nedokončí rozchod mezi sebou, tráví společně prázdniny nebo bydlí ve společném bytě. To pro dítě může znamenat zmatek a falešná očekávání, že se rodiče zase k sobě vrátí a vše bude jako dříve (Berger a Gravillon, 2011).

Matoušek et. al. (2015) ve své knize uvádí, že rozvod rodičů je pro dítě méně ničivější, pokud se rodiče před dětmi nedostávají do konfliktu a nevtahují je do svých hádek. Oproti tomu neustálé řešení problémů před dítětem nebo přetahování si dítěte na svoji stranu a očerňování druhého rodiče má za následek horší srovnání se s rozvodem rodičů (Matoušek et. al., 2015). Jde o záporné programování dítěte rodičem proti tomu druhému, což vede k nenávisti či odporu. Tento fenomén se nazývá **syndrom zavrženého rodiče**, neboli PAS – Parental Alienation Syndrom (Gardner in Novák, 2008).

Warshak (1996) ve své knize píše, že pokud mají děti i po rozvodu rodičů vřelé vztahy s prarodiči a cítí se u nich bezpečně, má to pozitivní vliv do budoucna na formování partnerských vztahů dětí, ze kterých děti z rozvedených rodin mívají obavy.

1.6 Výchova dítěte po rozvodu rodičů

Podle Špaňhelové (2010) jsou nejčastějšími typy péče:

- péče matky, dítě k otci dochází;
- péče otce, dítě k matce dochází;
- péče jednoho rodičů, druhý bydlí v jedné domácnosti nebo v jednom domě;
- péče jiného rodinného příslušníka;
- střídavá péče.

Špaňhelová (2010) ve své knize píše, že nejčastěji po rozvodu rodičů jsou **děti svěřeny do péče matky**. Výhodou je (což platí i v opačném případě, když je dítě svěřeno do péče otce), že dítě žije ve stabilním prostředí a k otci dochází jen v domluvených intervalech (Špaňhelová, 2010). Ze studie Bastaits et. al., (2014) je jednoznačné, že pokud se po rozvodu děti stále pravidelně stýkají s otcem, který se chová autoritativně a důsledně a nadále se podílí na výchově dítěte, má to pozitivní vliv na utváření sebevědomí a životní spokojenosti dítěte. V případě, že si otec bere dítě k sobě domů jen jednou za určitou dobu, a tím se mu více věnuje, to však vede ke zkreslené představě dítěte o otci; ten je pořád v klidu a užívá si s dítětem každou volnou chvíli, kdežto matka je neustále ve stresu, protože žije s dítětem a je zaneprázdněna běžnými povinnostmi každodenního dne (Špaňhelová, 2010). Velkou nevýhodou je také, že dítě neví, jak má fungovat běžný vztah mezi mužem a ženou (Špaňhelová, 2010). Warshak (1996) ve své knize tvrdí, že pokud v rodině chyběl otec jako vzor, může nastat situace, že se dítě stane výtržníkem.

Pokud **dítě vychovává otec**, stává se, že se na výchově dítěte podílí ještě jeho rodiče nebo chůva, každý pak má trochu jiný názor na výchovu a může docházet k rozepřím a nesrovnalostem (Špaňhelová, 2010). Občas dochází i ke strádání dítěte ve formě pomazlení se či pohlazení (Špaňhelová, 2010).

Špaňhelová (2010) ve své knize tvrdí, že pokud **rozvedení rodiče bydlí v jednom domě** či ve společné domácnosti, musí se rodiče společně domluvit, jaká budou jasná pravidla ve výchově dítěte (Špaňhelová, 2010). Musí fungovat otevřená komunikace

mezi rodiči a dítětem (Špaňhelová, 2010). Pokud se rodiče neumějí dohodnout sami a dochází k názorovým a výchovným rozepřím, musí styk s dítětem upravit soud (Špaňhelová, 2010). Dle Nováka a Průchové (2007) se soužití podle předchozího vzoru nazývá společná výchova.

Pokud **dítě vychovává jiný člen rodiny**, většinou je to prarodič, mělo by být dítěti vysvětleno, proč se o něho nemůžou rodiče starat a že teď roli rodiče bude vykonávat prarodič (Špaňhelová, 2010). Ten by se neměl dopouštět litování dítěte nebo být při výchově příliš tolerantní či zbytečně přísný, důležité je být zásadový ve vychovávání a být dítěti oporou (Špaňhelová, 2010).

Špaňhelová (2010) přichází s tvrzením, že v České republice není ve velké míře rozšířená **střídavá výchova**. *Střídavá péče (či střídavá výchova) znamená, že o dítě pečují střídavě oba rodiče. Čas, který dítě stráví s každým z rodičů, je stejný nebo podobný. Intervaly, v jakých ke střídání dochází, mohou být od několika dnů do několika týdnů, v některých případech i delší (Střídavka)*. Špaňhelová (2010) a Novák (2012) v následujícím odstavci tvrdí, že je důležité, aby se střídavou výchovou hlavně souhlasilo dítě a vědělo, kdy a jak dlouho bude u kterého rodiče. Také je podstatná vzdálenost domovů obou rodičů, aby se nezasahovalo do navštěvování školy. Většinou se rodiče nestřídají v jednom bytě, ale dítě bydlí určitý čas s jedním rodičem v jednom bytě a s druhým rodičem určitý čas v jeho bytě. Velkou výhodou střídavé péče je, že dítě tráví stejný dlouhý čas s oběma rodiči, takže znají dobře oba rodiče v běžném životě. Aby střídavá výchova byla co nejvýhodnější, je na místě, aby se rodiče uměli mezi sebou domluvit a nezakazovali dítěti mluvit o druhém rodiči a o pobytu u něj. Novák a Průchová (2007) ve své knize píše, že další výhodou střídavé péče je zachování jak mužského, tak i ženského výchovného stylu; nevýhodou může být nedůvěra mezi rodiči nebo prosazování vůdcovství jednoho z rodičů.

1.7 Vyrovnání se s rozvodem rodičů v rozdílnosti pohlaví a kdo dítě vychovává

Teyber (2001) píše, že na rozvod rodičů reagují odlišně dívky a chlapci. Novák (2012) přichází s tvrzením, že je pro dívky obtížnější období před rozvodem

a během rozvodu, kdy mají sklony k usilování, aby k rozvodu nedošlo, kdežto chlapci se vyrovnávají hůře s obdobím po rozvodu rodičů. Chlapci, kteří po rozvodu rodičů žijí u matky, mají více potíží s chováním, jsou agresivnější a více závislí na matce, než bývají dívky (Teyber, 2001).

Smith (2004), tvrdí, že se chlapci s rozvodem rodičů vyrovnávají hůře a jsou agresivnější. Protože většinou žijí se svou matkou, mají zpřetrhané vztahy s otcem, nemají dostatečný vzor chování a je na ně utvářen nátlak z okolí, kdy chlapec nemůže projevit smutek, kvůli genderovému stereotypu „kluci nepláčou, musíš být silný“ (Smith, 2004). Když se po rozvodu syn pravidelně vídá s otcem, má to pozitivní vliv na utváření mužské role, které syn získává nápodobou (Warshak, 1996). Pokud chlapec po rozvodu žije s otcem, který například není vyrovnaný, pije alkohol, zůstává dlouho v práci, nekomunikuje s dětmi a je uzavřen do sebe, chybí synovi od otce láska, porozumění, podpora a pomoc, má to negativní vliv na utváření chlapcovy sebedůvěry a rozvoj osobnosti člověka (Smith, 2004).

Teyber (2001) a Smith (2004) ve své knize uvádějí, že dívky, které žijí po rozvodu s matkou, se většinou po rozvodu do dvou let se situací srovnají; je pravděpodobnější, že se od matky dočká porozumění a podpory, hlavně má vzorový model chování. Pokud mají dívky špatný vztah s matkou, častěji nastává, že tyto dívky mají větší sklony k dřívějšímu navazování partnerských vztahů než dívky z úplných rodin (Smith, 2004). Když se otec po rozvodu nestýká se svou dcerou, je pravděpodobné, že dcera bude mít pochybnosti o sobě jako o ženě (Smith, 2004). Také Pöthe (1999) ve své knize tvrdí, že pokud otec odejde od své dcery za jinou ženou, mají dcery celoživotní potřebu vyhledávat ideálního partnera.

1.8 Vyrovnání se s rozvodem rodičů u jedináčka a u sourozenců

Podle Špaňhelové (2010) se jedináček s rozvodem rodičů vyrovnává hůře než děti, které mají sourozence; jedináček se cítí osaměle a uzavřeně, nemá nikoho tak blízkého, kdo prožívá tu stejnou situaci (Špaňhelová, 2010). Stává se, že se rodiče dítě snaží

dostat na svou stranu, ale chybí, kdo by dítěti poradil, zda je to správné, či ne (Špaňhelová, 2010).

Špaňhelová (2010) dále ve své knize tvrdí, že pokud se rozvádí rodiče sourozenců, kteří k sobě mají blízko, mohou rozvod prožívat lépe, protože si mohou o svých traumatech spolu popovídat a navzájem se podržet a povzbuzovat se. Může se i stát, že jeden ze sourozenců se nemůže se situací vyrovnat a cítí se nejistý a začne používat jako obranný mechanismus to, že je zlý na svého sourozence, tím se napětí v rodině zhoršuje a měli by v této situaci zasáhnout rodiče (Špaňhelová, 2010).

1.9 Rodič si našel nového partnera

Dítě, které je obklopeno rodiči, kteří ho mají rádi, chce, aby se rodiče měli rádi i navzájem (Matějček a Dytrych, 2005). Proto, když chce rodič svému dítěti představit nového partnera, by měl dítěti nechat čas se vyrovnat se situací po rozvodu (Berger a Gravillon, 2011). Měl by si také být jistý, že vztah bude dlouhodobějšího charakteru, aby nedocházelo ke střídání partnerů, což by mohlo vést k hlubšímu traumatu dítěte (Berger a Gravillon, 2011). Nevlastní rodič by se neměl dítěti vtírat nebo si ho kupovat dárky, dítě potřebuje čas, aby si k novému partnerovi našlo cestu samo (Špaňhelová, 2010). Pokud si rodič našel partnera, který měl za následek rozpad manželství, je možné, že dítě bude partnera nenávidět (Špaňhelová, 2010).

1.9.1 Rodičův partner má děti z předešlého vztahu

Pokud nevlastní rodič má už své děti z předešlého vztahu, může docházet k rozepřím, protože každé dítě je jinak vychovávané (Berger a Gravillon, 2011). Nebo naopak děti spolu vychází příznivě a navzájem se podporují, protože se nachází v obdobné situaci (Berger a Gravillon, 2011). Když rodič a nový partner mezi sebou a mezi dětmi dostatečně komunikují, nastaví stejné hranice pro všechny děti, mohlo by soužití ve společné domácnosti být klidné a pohodové (Matějček a Dytrych, 2005). Špaňhelová (2010) tvrdí, že aby si děti obou partnerů k sobě našly cestu, což platí i pro

děti, které s nimi nebydlí a do domácnosti jen docházejí, měly by si najít společné zájmy, které by je sblížovaly.

1.9.2 Rodiči s novým partnerem se narodilo dítě

Rodič a nový partner by měli dávat najevo dítěti lásku a sdělit mu, aby pochopilo, že i když se narodí miminko, budou ho mít pořád stejně rádi jako doposud (Berger a Gravillon, 2011).

1.10 Rozvod jako příčina problémů v budoucnosti

Matějček a Dytrych (2005) ve své knize tvrdí, že rozvodem rodičů bývá narušen celistvý rozvoj dítěte a také může mít vliv na vývoj psychických poruch. Nemusí to však být vždy pravidlem (Langmeier a Matějček, 2011).

Lamela et al. (2015) ve svém článku píše, že po rozvodu rodičů se u dětí zvyšuje riziko problému s chováním, úzkosti, deprese a problému se školním prospěchem. Gustavsen et al. (2015) přichází s tvrzením, že děti z rozvedených rodin více inklinují k dlouhodobému požívání alkoholu a marihuany. Také Hetherington (2003) ve svém výzkumu zjistil, že chlapci z rozvedených rodin si spíše hledají partnera, který je z rozvedené rodiny a má patologické chování, jakými jsou krádeže, užívání návykových látek nebo problémy se společnostmi. Oproti tomu Langmeier a Matějček (2011) ve své knize píše, že je častější delikventní chování u dětí, které sice žijí v úplných rodinách, ale mají špatné rodinné vztahy, než u dětí, které jsou z rozvedené rodiny, žijí s jedním rodičem, ale mají spolu dobré vztahy. Smith (1999) ve své knize píše, že pokud dítě bylo obětí domácího násilí, nese si tento strach i do dospělosti. Ten pak vyrůstá v nedůvěru nebo v agresivitu k dospělým a stává se, že tyto děti jsou později i ony obětí domácího násilí ve své rodině, nebo jsou právě těmi agresory, kteří páchají domácí násilí (Smith (1999).

Děti z rozvedených rodin mají větší pravděpodobnost, že se v manželství také rozvedou (Hetherington, 2003, Warshak, 2003), může to být dané i tím, že rodiče ve svém vztahu problémy s partnerem neřešili, ale rovnou se nechali rozvést

(Warshak, 2003). Nebo naopak se může stát, že dítě je rozvodem rodičů tak odolné proti zátěžovým situacím, že může žít poklidné a šťastné manželství (Hetherington, 2003).

2 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíle

Hlavním cílem bakalářské práce je popsat zkušeností dětí z rozvedených rodin s dopadem rozvodu na jejich rodiny.

Dílčí cíl práce:

Popsat vzpomínky dospělých na situaci, kdy se jejich rodiče rozváděli, co prožívali, a jak je tato situace ovlivnila v dospělosti.

2.2 Výzkumné otázky

Ve své práci hledám odpověď na tyto dvě výzkumné otázky:

1. Co pro dítě znamená rozvod rodičů?
2. Jak se dítě s rozvodem vyrovnává?

3 METODIKA

3.1 Metoda získávání dat

V práci jsem použila kvalitativní výzkumnou strategii. Sběr dat probíhal formou polostrukturovaného rozhovoru a polostrukturované ohniskové skupiny dospělých, kteří si prožili rozvod rodičů.

Polostrukturovaný rozhovor je specifický tím, že se podobá běžnému rozhovoru, konverzace je nestrojená, protože není striktně stanoven plán, kterého se musíme držet, je dáno jen téma, ke kterému se dotazovaný vyjadřuje (Miovský, 2006). Polostrukturovaný rozhovor byl pojat formou vyprávění, kdy je položena otázka a dotazovaný o ní vypráví, funkce tazatele je podporovat vypravěče ve vyprávění, nepřerušovat ho ve vyprávění nebo měnit téma vyprávění, jen se dotazovat, pokud je nějaký výklad nesrozumitelný (Miovský, 2006).

Polostrukturovaná ohnisková skupina či skupina s menší mírou řízení také nemá předem určený plán, kterého se musí účastníci povinně držet, je určeno téma – ohnisko, o kterém si účastníci vypráví, úkolem moderátora - ten co řídí skupinu, je držení se tématu účastníků a sledování komunikace mezi účastníky (Miovský, 2006).

Ve výzkumu jsem použila polostrukturovaný rozhovor tváří tvář, polostrukturovaný virtuální rozhovor a polostrukturovanou ohniskovou skupinu. Všechny rozhovory jsem nahrávala na diktafon, s čímž byli informanti seznámeni. Rozhovory jsem přepsala do textové formy, které mám spolu s audiozáznamy uschovány v osobním archívu.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Zkoumala jsem 10 jedinců (9 žen, 1 muž), kteří pocházeli z rozvedených rodin. Výzkum probíhal, vždy na místě, kde jsme nebyli rušeni okolím. První ohnisková skupina probíhala v mém domě s 3 účastnicemi, které už mají založenou vlastní rodinu

a mají svoje děti. Druhá ohnisková skupina probíhala také v mém domě se 3 účastníky, 2 ženy a muž, kde ani jeden z účastníků není rodičem. Poté jsem vedla rozhovory jednotlivě, protože vzhledem ke vzdálenostem mezi informanty nebylo možné vytvořit další skupinu. První rozhovor byl veden v mém domě se ženou, která už má založenou vlastní rodinu se dvěma dětmi. Druhý rozhovor se konal na vysokoškolské koleji se studentkou vysoké školy. Třetí rozhovor byl uskutečněn v domě účastnice, která už má založenou rodinu a svoje dvě děti. Čtvrtý rozhovor byl proveden s ženou virtuálně, protože se v této době nacházela pracovně v zahraničí. Všichni účastníci byli seznámeni s tím, že rozhovory budou použity pro účely mé bakalářské práce, se zárukou anonymity v jejich jménech a informacích, které by je mohly identifikovat.

Pro účel vykonání mého výzkumu jsem oslovila asi 20 informantů, kteří splňovali má kritéria: 1. rozvod rodičů v období dětského věku, 2. věk účastníků 20 až 35 let. Mnozí oslovení ale ještě dodnes nejsou vyrovnáni s rozvodem rodičů a měli obavy, že by rozhovor v nich mohl vzbudit traumata, které mají z rozvodu rodičů. Téma rozvod rodičů vzbudil ohlas v mém okolí, proto v diskuzi mám ohlas některých lidí, kteří se s rozvodem rodičů setkali, ať v rodině nebo v blízkém okolí.

Výběr vzorku účastníků byl kvótový záměrný výběr, kdy byl vybrán záměrně základní soubor podle kritérií, která jsou předem určena (Miovský, 2006).

Aby byla zachována anonymita všech zúčastněných, jsou označeni číslicemi od 1 do 10.

3.3 Metoda zpracování dat

Nahrané rozhovory jsem přepsala. Jako analytickou metodu jsem zvolila metodu vytváření trsů, kdy byla témata uskupena do kategorií, které jsou charakteristické tím, že mají obdobné znaky (Miovský, 2006). V rozhovorech i v diskuzích jsem hledala důležitá témata, jednak společná všem, jednak třeba i výjimečná. Důležitost určily samozřejmě moje dvě výzkumné otázky.

4 VÝSLEDKY

Kapitolu Výsledky dělím do tří podkapitol. V první podkapitole krátce představuji své informanty. V kvalitativním výzkumu hraje velkou roli kontext, proto považuji za důležité nabídnout kontext i pro výpovědi jednotlivých informantů. Ve dvou dalších podkapitolách uvádím výsledky mého pátrání po odpovědích informantů na mé dvě výzkumné otázky.

4.1 Krátké biografie informantů

Informantka č. 1 je 26 letá žena na rodičovské dovolené. Žije s přítelem v rodinném domě, jsou nesezdáni, mají spolu dítě a nyní čeká druhé dítě. Rodiče se rozváděli od jejich 10 do 15 let. Důvod rozvodu byl, že oba pili dennodenně alkohol, poté následovaly hádky a rvačky. Má staršího sourozence.

Informantka č. 2 je 31 letá žena na nemocenské. Žije s přítelem v rodinném domě, jsou nesezdáni, mají spolu dítě a nyní čeká druhé dítě. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 13 let, důvodem byly hádky a otec si našel přítelkyni. Má staršího sourozence.

Informantka č. 3 je 28 letá žena na mateřské dovolené. Žije s přítelem v rodinném domě, má z předchozího vztahu dítě, a s nynějším přítelem dvojčata. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 11 let, důvodem bylo pití alkoholu a že otec fyzicky týral matku. Má dva mladší sourozence.

Informantka č. 4 je 23 letá žena, pracuje jako dělnice. Žije s přítelem v bytě. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 10 nebo 11 let, důvodem byl alkoholismus, hádky a rvačky mezi rodiči. Má staršího sourozence.

Informantka č. 5 je svobodná 22 letá žena, po studiu na vysoké škole vedena úřadě práce. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 8 let. Důvodem rozvodu byl alkoholismus otce a hádky. Žije s babičkou v rodinném domě, nyní má přítele. Má staršího sourozence.

Informant č. 6 je 26 svobodný letý muž, který pracuje v Casinu. Rodiče se rozvedli, když mu byly 2 nebo 3 roky. Důvod byl, že si otec našel novou přítelkyni. Žije s matkou a nevlastním otcem. Nyní je bez vážného vztahu. Má dva sourozence.

Informantka č. 7 je vdaná 33 letá žena, na rodičovské dovolené. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 17 let, důvodem bylo, že si otec našel přítelkyni. Žije s manželem v rodinném domě, mají spolu 2 děti. Má mladšího sourozence.

Informantka č. 8 je svobodná 24 letá žena, studentka. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 13 let, důvodem byla nevěra otce. Žije s matkou v bytě. Má mladšího sourozence.

Informantka č. 9 je vdaná 35 letá žena, vedena na úřadě práce. Rodiče se rozvedli, když jí bylo 17 let, důvodem byl alkoholismus otce, domácí násilí na matce i na dětech. Žije s manželem a s dvěma dětmi v bytě. Má tři sourozence.

Informantka č. 10 je svobodná 22 letá žena, která pracuje v zahraničí. Rodiče se rozvedli, když jí byly 3 roky, důvodem byla nevěra matky. Nyní žije se spolubydlícími v bytě. Má mladšího sourozence.

4.2 Co pro dítě znamená rozvod rodičů?

Z rozhovorů a diskuzí mi vyplynuly velmi odlišné názory. Některé informantky vnímaly rozvod jako vysvobození pro ně z obtížné situace (Informantka 1: *Měla jsem klid od hádek a od toho, jak se naši furt rvali.* Informantka 2: *Byla jsem ráda, když se odstěhoval k ní, aspoň byl už doma klid od hádek.* Informantka 3: *Byla jsem ráda, když otec odešel. Bil moji matku a pil i matka pila. Vyhodil mámu z okna, měla zlomenou ruku a nohu, bála jsem se otce.* Informantka 4: *Nevnímala jsem rozvod rodičů, těšila jsem se, až se matka odstěhuje, aby byl doma klid a hádky přestaly.*). Jiní rozvod ani nijak nevnímali (Informantka 5: *Nebrala jsem to a nevnímala.* Informant 6: *Neměl jsem žádné pocity, neptal jsem se po otci.* Informantka 10: *Nějak si na to nepamatuju, byla jsem malá.*). Někteří mluvili o tom, že rozvod snášeli špatně (Informantka 7: *Naši se sice hodně hádali i kvůli nám, měli rozdílné názory na výchovu. Ale vyrovnávala jsem se s tím špatně, nemám ráda přítelkyni táty, za kterou se odstěhoval.* Informantka 8: *Snažila jsem se dávat rodiče dohromady, ale máma mi řekla, proč se rozvedli. Měla*

jsem vztek na tátu, měla jsem vztek, že nejsou kvůli němu spolu. Informantka 9: Poznamenalo mě to, že se naši rozváděli, bylo to pro mě těžké. Utekla jsem z učení, protože se rozpadla rodina.).

Zda se, že odlišnosti souvisí s věkem dítěte (malé dítě ani nevnímá, když otec odejde od rodiny), může to být i situací jaká byla doma, protože někdy je úleva, když zlý rodič odejde od rodiny, někdy je i lepší, když odejde i ten dobrý rodič, aby doma nebyly už hádky. Rozvod spíše hůře snášejí ty děti, kde rodiče fungovali dobře, ale měli neustálé konflikty mezi sebou.

Informantka 3 rozvod vnímala kladně, protože: *Ulevilo se mi, když odešel. Když s náma ještě bydlel, nenáviděla jsem, když jsem chodila domů a furt řvala nahlas doma hudba, chtěla jsem se otočit a jít zpátky do školy. Měl nás vycvičený jak psy, on pískl a my jsme museli jít domů, když pískl po-druhý, museli jsme klečat tři hodiny na hrachu.*

4.3 Jak se dítě s rozvodem vyrovnává?

Z rozhovorů a diskuzí mi vyplynula tato důležitá témata, vztahující se k tomu, jak se informanti s rozvodem vyrovnávali: Jaká byla situace po rozvodu?, Trávení volného času s rodičem, který se po rozvodu odstěhoval, Jaké jsou dnes vztahy s rodiči?, Co rozvod dal nebo vzal?

Jaká byla situace po rozvodu?

Situace byly rozdílné. Některé informantky po rozvodu měly náročné a těžké role, musely se starat o svoje sourozence, protože to rodiče nezvládali (Informantka 1: *Když mamka odešla, otec mi řekl, že se musím učit se sestrou. Jenže ona se nechtěla učit, a když propadala, tak mi nadával, že je to moje chyba. Dělal jsem jim služku, otec chtěl být s ňou, a já jsem někdo navíc, kdo se o ně musí starat, sestra je po něm. Otec vždycky dělal rozdíly mezi námi a neříkám to jen já, vidijou to i ostatní.* Informantka 2: *Bylo to těžké, mamka neměla peníze. Máma nebyla vzdělaná, byla z hodně dětí, tak se to tam moc neřešilo, takže se se mnou nemohla učit. Taťka ten byl chytřej, ale nevěnoval se mi,*

proto jsem měla špatný prospěch. Když máma byla v práci, musela jsem se starat o starší mentálně postiženou sestru. Informantka 3: Po odchodu otce matka začala pít, musela jsem se starat o nejmladší sestru, protože matka nebyvala doma, lítala po hospodách nebo chodila do práce. Starala jsem se o roční miminko, krmila jsem ju a tak, proto jsem ani nechodila do školy. Měla jsem ve škole ačka, málem jsem propadla.). Jiní situaci vnímali kladně (Informantka 5: Mamka po rozvodu dělala, co mohla a péči mi nahrazovali hlavně prarodiče, hlavně děda. Byl v důchodě a hodně se mi věnoval, nahradil mi tátu, proto mi nechyběl. Informant 6: Bydleli jsme po rozvodu u babičky a u dědy a děda mi nahrazoval otce. Trávil jsem s ním hodně času, jezdili spolu i na výlety. Informantka 10: Táta mě chtěl do péče, máma dělal vše pro to, aby mě táta do péče nedostal. Sice jsem tátu viděla málokdy, ale uplácel mě dárkami, nejlepšími hračkami a já ho za to milovala.). Další informantky prožívaly situaci těžce (Informantka 4: Po rozvodu otec chtěl, abychom se o něho starali a nahrazovali mu manželku. Nejhorší bylo, že prarodiče špinili naše rodiče. Taťky mamka vykládala, jak byla moje mamka špatná, že za to může, že se kvůli ní rozvedli a naopak. Vychovávala mě babička a ségra. Informantka 7: Bylo to těžké, ale byla jsem starší, tak jsem to tak neprožívala. Kdybych byla mladší, bylo by to těžší. S přítelkyní táty jsem si nerozuměla, dávala jsem jí vinu, že nám zničila rodinu. Mamka si potom taky našla přítele, s tím jsem si rozuměla. Informantka 8: Po rozvodu s námi otec žil, až potom se odstěhoval. Oba rodiče si po rozvodu našli partnery. Rodiče s námi manipulovali, chtěli nás pro sebe, museli jsme se rozhodovat, s kým trávit volný čas. Rodiče se hádali i po rozvodu, vlastně se hádají do dnes. Informantka 9: Táta mi ublížil, ale máma všechno zvládla. Naše máma si potom našla přítele, odstěhovala se na vesnici a já s ní, protože mě táta vyhodil z domu. A táta byl na mě zlý, protože jsem utekla z učení.).

Z rozhovorů a diskuzí si lze povšimnout, jak se dítě vyrovnává s porozvodovou situací, že nejspíš záleží na sourozeneckých konstelacích (starší sourozenec se musí starat o mladšího nebo mladší sourozenec o staršího, ale postiženého). Důležité je i rodinné uspořádání: pokud rodiče neustále spolu žijí a přetrvávají hádky, dítě to trápí; pokud po rozvodu žijí děti s prarodiči, může jim děda nahradit otce.

Informantka 4 byla s porozvodovým uspořádáním nespokojená, protože: *Oba rodiče pili alkohol, otec to matku naučil. Potom zjistil, že už se matka nedokáže o nás starat, proto on přestal pít a zažádal o rozvod. Během toho se naši rvali, brečela jsem, bála jsem se, byla jsem na dně. Když se rodiče rozváděli, psychologka se nás ptala, s kým chceme být, kdo nám co kupuje, kdo se o nás stará... Táta na nás byl hodný, věnoval se nám, andílek. Máma byla ta zlá, protože nás bila, ale psávala s náma úkoly a dávala nám peníze, nejspíš si nás kupovala. Proto jsme se se ségrou rozhodly pro otce, a byly jsme v jeho péči. Jenže po rozvodu se všechno změnilo, otec zase pil a nevěnoval se nám. Když se na to podívám, myslím si, že to bylo opačně. Mamka pro nás chtěla to dobré.*

Trávení volného času s rodičem, který se po rozvodu odstěhoval.

Z rozhovorů a diskuzí mi většinou vyplynulo, že se děti s rodiči po rozvodu nevidaly (Informantka 1: *Matka přijela až v době, když jsem maturovala. Měla jsem zrovna svaťák a učila jsem se u vody. Hledala mě, ale bylo to pro ní moc daleko jít za mnou. Potom jsem ji viděla, až když se přišla podívat na malou, Mezi dveřma mi do ruky vrazila dva tisíce a šla na vlak. Matku bych nepoznala, je úplně vypitá, poznala jsem ju podle jejího přítele.* Informantka 3: *Otec se nás u rozvodu vzdal. Když jsme ho pak třeba náhodou se setrou potkaly někde a on nám něco koupil, potom o nás vykládal po okolí, že si k němu chodíme jen pro peníze. Kdyby chtěl vidět, stýká se s námi. Přestala s náma komunikovat jeho celá rodina. Ale aspoň mamce platil alimenty.* Informantka 4: *Když soud určil, že budeme v péči otce, matka se vyjádřila, že jsme zasraní podrazáci. Matka se neozývala, nekupovala nám dárky, ani si nás k sobě nebrávala. Po 4 letech, když jsem matku viděla, nepoznala jsem ju, zničená alkoholem. Když jsem jí řekla, že jsme měla narozeniny, dala mi dárek, ale chtěla za to po mě panáka slivovice.* Informantka 5: *Soud určil, že si nás otec bude brávat jednou za měsíc. Trvalo to jen tak půl roku. Pak se o nás nezajímal, nechápu to. Než se naši rozvedli a byl tatka doma, tak si s náma hrával a věnoval se nám.* Informant 6: *Otec se s námi chtěl vídat a posílal nám dárky, ale matka to odmítala.*). I když se rodiče s dětmi vídali, nebylo to pro děti snadné:

(Informantka 2: *Tatka už s námi nebyval moc před rozvodem, jezdil do světa pracovat. Ale když bydlel u přítelkyně, bylo mi to líto a brečela jsem. Když jsme jely se ségrou k tatkově na Vánoce, brečela jsem, protože mi bylo zase mamky líto, že je sama doma. Vidali jsme se s tatkem, měly jsme to kousek k nim, ale ne nějak pravidelně.* Informantka 7: *S tatkem jsme se občas vidali, bylo pro mě hrozný, když jsme měly Vánoce dvakrát.* Informantka 8: *S otcem se jen pozdravíme, když ho vidím. Ale víceúčelově se s ním nevidám.* Informantka 10: *Vídala jsem se s tátou. Postupem času asi v 1. až 2. třídě, jsem ho viděla málokdy, uplácel si mě dárkami, nejlepšími hračkami a já ho za to milovala. To jsem byla malý dítě, jako starší jsem dárky nechtěla. Chtěla jsem jeho.).* Také se dítě z vlastní iniciativy nechtělo vídat s rodiči (Informantka 8: *Vídala jsem se s ním, hlavně u babičky. S otcem se jen pozdravíme, když ho vidím. Ale víceúčelově se s ním nevidám.* Informantka 9: *Po rozvodu jsem s otcem nekomunikovala, jen kvůli oblečení, co jsem měla u něho.).*

Z výpovědí mých informantů vyplývá, že většinou rodiče, kteří s dítětem nežili v jedné domácnosti, se postupem času s dětmi přestali vídat. Nebo na vině byl druhý rodič, který styk s dítětem zakazoval.

Informantka 8 se s otcem nechce vídat protože: *jednou jsem slyšela u babičky rozhovor, jak tatka říká babičce, jak jsem stejná jako matka. A potom, když mamka odjela pracovně do zahraničí, byla jsem sama doma, protože jsem byla nemocná, brácha byl u babičky. Babička mi volala, že mě chce bratra vidět. Když jsem tam přišla, byl tam i otec, začali mě vydírat, že jsem ztratila babičku a tátu, a že jsem na mamčině straně. Cítila jsem se blbě a brečela jsem. Myslela jsem, že si bude chtít babička popovídat, ale přitom ze mě tahali informace, manipulovali se mnou, vymývání mozků. Proto jsem zpretrhala vztahy.*

Jaké jsou dnes vztahy s rodiči?

Každý informant má vztahy jinak uspořádané. Někteří se s rodiči, s kterými nežili nestýkají (Informantka 3: *S matkou docela vycházím, hlídá mi i děti. Otce bohužel nevidám, protože začal žít s mojí bývalou tetou. Jinak s ním vůbec nekomunikuju.*

Informantka 4: *Jsem ráda, že matku nevidím. Nechcu, aby projevovala zájem., Mám klid, ale chtěla bych ju s babičkou dát na léčení. S tatem se bavím, ale zjistila jsem, jak je falešnej a přetvařuje se. Pár let jsem se s ním nebavila. Říkám si, že jaký by to bylo, kdybychom si vybrali mámu.* Informantka 5: *Sice bydlím s babičkou, ale s mamkou se vidáme, a v pohodě. Tátu vidím jen na kulatinách babičky. Jednou jsem si šla do hospody u nich koupit cigá, tak velice tata dělal a chlubil se se mnou, že chodím na vejšku a tak. Ale přitom se mě nikdy na to nezeptal, a nezajímal se, a před ostatníma dělá. On pořád pije alkohol, když ho vidím, mám z toho psychickéj stres, jak špatně dopadl.* Informant 6: *Bydlím se svojí mámou. Otce nevidám, kdyby měl zájem, kontaktuje mě. Momentálně nemám zájem ho vidět, ale možná v pozdějším věku ho kontaktuji.* Informantka 8: *Bydlím s mámou, když nejsem na koleji nebo u přítele. S otcem se jen pozdravíme, když ho vidím. Ale víceúčelově se s ním nevidám.).* Další se s rodiči stýkají (Informantka 2: *Je to těžký. Taťka se vrátil, po tom, co se rozešel s přítelkyní zpátky domů. Ale já jsem nechtěla, stejně se pořád jen hádají. Když chci pomoci jednomu, druhý se naštvě, je to těžký. Ale je to hrozný, když přijedu a je tam tátův syn od přítelkyně, to je katastrofa, řev.* Informantka 7: *Vídám se s našima u našich doma, jsou spolu zpátky, ale stejně se pořád hádají. Naši mají svůj život, když si spolu neruzumijou, ať spolu nejsou. Víc si rozumím s tátem.* Informantka 9: *S mámou v kontaktu jsem, teď u mě bývá. Tátovi jsem po roce a půl odpustila.* Další se rodičům spíše vyhýbají: (Informantka 1: *Matku nevidám a s otcem nekomunikuju. Ten mě jen využívá, když něco potřebuje. A před ostatníma se jen přetvařuje, jak je skvělej táta.* Informantka 10: *Já mám s mámou zvláštní vztah, vnímám ji jako špatnou kámošku. Chtěla bych mít mámu, který bych se chtěla svěřit, která by mi pomohla. Ona není rodinný typ, mrzí mě to, postrádám to. Tátu neberu jako tátu, nestýkám se s ním a nejsem na něho zvyklá.).*

Myslím si, že se vztahy liší podle toho, jak se rodiče k dětem chovali před rozvodem a po rozvodu. Pokud neměli dobré vztahy, nemají důvod se s nimi vidat. Někteří informanti raději nechtějí vidět, protože na nich vidí, jak se ničí.

Informantka 9 s otcem navázala znovu vztahy protože: *když mi bylo 7. měsíců, táta si mě osvojil. Naši mi to řekli až v mých 12ti letech. Teď když přijde ke mně domů,*

přespí tu, je to v pohodě. Ale kdybych tu s ním měla žít dýl, mám zas to trauma, jak z dětství. Když přišel dom, bylo vše hotové, jak má být, už jsem se klepala a bála jsem se, co se bude dít. Třeba když jsme se sestrama zapomněly vynést koš, vysypal nám ho do postele. Ani nás nikam nepouštěl, nikam jsme nemohly. Ale teď má s mými dětmi dobrý vztahy, oni ho mají rady. Ale já jsme mu vděčná, že si nás osvojil, nevím, kde bychom teď skončili, možná v děčáku. Ale jsou někdy momenty, kdy ho fakt nesnáším.

Co rozvod dal nebo vzal?

Informantka 1: Škoda, že jsem se tenkrát nerozhodla jinak. Mohla jsem být s mamkou, třeba by se změnila. Otec byl celou dobu falešnej, ale na to jsem přišla až po rozvodu. A jsem poučená ze svého dětství, nechcu se hádat před dětma s přítelem. A pokud by šel náš vztah do kytek, a nestál za nic, tak ať jde rači pryč, budu s dětma sama. Informantka 2: Já se nikdy nechcu vdát, bojím se, že budu muset poslouchat. Když se náhodou pohádám s přítelem, před dcerou děláme jako že nic, a hlavně nechcu, aby nás slyšela. Informantka 3: Nechcu se vdávat, k čemu? Všichni sourozenci moji matky jsou rozvedení. Doufám, že teď co mám přítele a mám s ním děti, dopadne to dobře a zůstanem spolu. Informantka 4: Pro mě je rozvod zkušenost, v podvědomí mám, abych nikdy nedopadla, jak rodiče. Byl to pro mě kopanec, dospěla jsem dřív. Mám strach ze vztahů, strach se usadit. Nesnáším alkohol. Třeba když se přítel napije, vidím v něm svého otce, i u ostatních chlapů, A když se napiju já, a jdu kolem zrcadla, vidím zas svoji matku, bojím se toho. Prvně chci zázemí, abych si založila rodinu, ale stejně mám strach, že by moje děti trpěly. Informantka 5: Hádám se s přítelem, když hodně pijem, proto nechci moc pít. Pro mě je nejdůležitější rodina. Když jdou rodiče od sebe, tak ať aspoň dítě navštěvuje, nebo se s ním vůbec nevidá. Nebo nechápu ovlivňování a navádění dítěte ze strany rodičů. Informant 6: Poučuju se z chyb rodičů. Rodiče nekomunikují, každý si jede sám za sebe. Chci si najít věrnou partnerku. Nemám rád nevěru, nechápu to a neuznávám. Rodinu zatím neplánuji. Informantka 7: Nic mi nevzal ani nedal. Akorát se s přítelem občas dohadujem, tak jak naši, kvůli rozdílnému názoru na výchovu našich dětí. Jeden zakáže, druhý povolí... Informantka 8: Ovlivnil mě hodně

ve studiu, je to těžké pro mě. Do-dneška si ani jeden z mých rodičů nenašel stálého partnera. Vidím, jak to probíhá u člověka, když je sám. Já to chci jinak, chci, aby moje dítě mělo tátu a pěkný domov. Ve vztahu s přítelem dělám hodně ústupků, snažím se udržet vztah. Když jsou ve vztahu negativa, já to řeším, přítel mlčí. Snažím se náš vztah posunout dál. Ale nemám v příteli oporu, nechápe moje obavy. On měl spokojenou rodinu, mámu i tátu, nechápe chození po soudech, to že nejsou peníze. Vyslechně si mě. Rozvedený děti se navzájem chápou, on mě nemůže pochopit. Informantka 9: Co jsem se odstěhovala na vesnici, otěhotněla jsem. Zjistila jsem, že přítel je kriminálník. Dala jsem mu ultimátum, buď my a spořádaný život nebo se chovej, jak do teď. Vybral si nás. Dnes je to můj manžel, stojí při mně, máme spolu dobré vztahy, on pracuje. Kdyby se takto nechoval, nebyla bych s ním, nechci, aby moje děti prožily to co já. Informantka 10: Jsem osamělá, jsem sama. Jsem taková pochroumaná, smutná. Nemám dodělanou školu. Nevím, co chci, tak nějak se hledám. V budoucnu si chcu dodělat střední a udělat si řidičák. Rodinu teď neplánuju, mám i jinou orientaci. Ale teď si chcu užívat. Ale když se dívám na svoji mámu, mám docela strach, že bych se taky neuměla starat. Posilnilo mě to, nechcu být nicka, škola života je nejlepší, naučí tě nejvíc.

Většina informantů odpověděla, že se poučila z chyb rodičů, a nechtějí se tak v budoucnu chovat ke svým dětem. Docela často se i objevuje obava z manželství nebo z trvalejšího vztahu. Ale jsou i informantky, které jsou v manželství spokojené.

Reakce Informantky 10 je taková: *protože v 18 jsem utekla od mamky, starala jsem se sama o sebe. Je to těžký, když nemáš rodiče. Táta a máma jsou rádi, že přežijou s penězma, co si vydělají. Máma neumí šetřit, aby mi pomohla. Někde pracuješ, něco se stane, můžeš se vrátit k rodičům. Já to tak nemám, je to těžký. Mohla jsem si vždycky dělat, co jsem chtěla, chytla jsme se špatné bandy. Ale myslím, že jsem skončila ještě dobře, nefetuju, nehulím. Informantka 3 nechce vstoupit do manželství: protože hned po škole jsem se odstěhovala k přítelovi, nechtěla jsem být doma. Narodilo se nám dítě, já jsem pořád chtěla tmelit rodinu, hrozně mi na tom záleželo, ale přítel mě podváděl. Já jsem dělala, že to neslyším. Všichni mi to říkali. On hodně pil alkohol, chodil domů hodně v noci. Jenže já jsem chtěla, ať má moje dítě pěkný dětství, ne jak já. Jela jsem k mámě a všechno jsem jí řekla, jak to mám. Ta neváhala, a hned mi řekla, ať se k ní*

nastěhuju. Bylo to těžké dítěti vysvětlit, proč jsme furt u babičky, byla hodně malá. Tak jsem jí říkala, že tatínek furt pracuje a nemá na nás čas. Její otec o ni neměl zájem, ona za ním furt plakala. Ted' mám přítele, s ním mám děti, ten se o moje starší dítě stará jak o svoje, má ho ráda. Ale tatínek je tatínek. Když si občas na ni vzpomene a zavolá jí, malá je pak o z toho špatná. Nevím proč to dělá, pak má v hlavě chaos. Tak ať se s ňou vídá pravidelně, nebo vůbec....Jednou jsem se s přítelem hádala, myslela jsem, dcera spí. Jenže ona nás slyšela a plakala, že nechce, abychom se hádali. Tak jsem jí vysvětlila, že se občas dospělí mezi sebou hádají, tak třeba jako děti ve škole. Já chcu, aby moje děti měly pěkné dětství, ne jak já.

5 DISKUSE

Bakalářskou práci jsem chtěla náhlednou do životů dospělých lidí, kteří si v dětství prožili rozvod rodiny.

Nepředkládám samozřejmě objektivní pohled, mé závěry nelze zobecňovat. Zkreslení výsledků mohlo mít několik důvodů. Nízký počet respondentů, také i to, že mého výzkumu se zúčastnila většina žen, pouze jeden muž. Také je třeba brát v úvahu i to, že dnes už to jsou dospělí lidé. I když se vzpomínalo na dětství, nikdy to není tak, jako když to prožívá dítě. Rodiny žijí před i po rozvodu různě, já jsem zachytila jen některé situace. Například ve skupině mých informantů chybí takoví, kteří měli rodiče, jež se dítěti plně věnovali před rozvodem nebo informanti, kteří po rozvodu žili ve střídavé péči. Ta není příliš obvyklá ani, natož v době dětství mých informantů.

Mezi většinové příčiny rozvodu v mém výzkumu byl u pěti informantů alkoholismus a hádky, pouze hádky u dvou informantů a u tří informantů nevěra rodiče. Nejčastějším důvodem rozvodů podle Kocové, Kusovské a Šídla (2015) je u mužů i žen rozdílnost povahy a názorů, druhým pak nevěra. Mezi další příčiny rozvodu patří alkoholismus, lhostejnost vůči rodině, agresivita vůči členům rodiny, zdravotní problém a intimní nesoulad. Protože věk mých informantů je 22 až 35 let, jejich rodiče se rozváděli v 90. letech začátkem druhého tisíciletí, je možné, že se během let uváděné důvody rozvodů změnily.

Když jsem se zeptala informantů, co pro ně znamená rozvod rodičů: čtyři informanti mi odpověděli, že měli konečně klid od hádek; tři informanti rozvod nevnímali; tři informanti nesli rozvod velice těžce. Z mého výzkumu vyplývá, že když děti byly hodně malé, rozvod nějak nevnímaly. Čím byly starší, tím víc rozvod pro ně znamenal. Smith (1999) a Gustavsen et al. (2015) uvádějí, že rozvod rodičů na dítě může působit záporně i kladně. Kladné přijetí rozvodu je v případech zneužívání dítěte, konfliktu rodiče s dítětem nebo vtahování dětí do hádek rodičů. Langmeier a Matějček (2011) ve své knize tvrdí, že většinou od rodiny odchází rodič, se kterým dítě nemělo silný vztah. Pokud má však dítě s rodičem, který odchází vztah silný, dítě se s tím vyrovnává těžce, jako při úmrtí rodiče.

Špaňhelová (2010) ve své knize píše, že rodiče často dávají zodpovědnost dětem, aby vyřešily rodičovské problémy, spory a hádky. Nebo se často stává, že je dítě prostředníkem mezi rodiči, který si řeší konflikt mezi sebou pomocí dítěte, to pak pendluje mezi rodiči se vzkazy pro toho druhého; přitom by pro dítě i rodiče bylo nejjednodušší, kdyby si vše vyřešili mezi sebou bez doprovodu dítěte (Špaňhelová, 2010). Matoušek et. al. (2015) ve své knize uvádí, že rozvod rodičů je pro dítě méně ničivější, pokud se rodiče před dětmi nedostávají do konfliktu a nevtahují je do svých hádek. Oproti tomu neustálé řešení problémů před dítětem nebo přetahování si dítěte na svoji stranu a očerňování druhého rodiče má za následek horší srovnání se s rozvodem rodičů (Matoušek et. al., 2015). Ve své výpovědi to potvrdil i Informantka 1: *Měla jsem klid od hádek a od toho, jak se naši furt rvali.*

Jaká byla situace informantů po rozvodu? Tři informanti se museli po rozvodu starat o svoje sourozence, dva informanti o mladšího a jeden informant sice o staršího sourozence, ale ten byl mentálně postižený. Další informanti byly po rozvodu spokojeny, protože dva Informanti žili u prarodičů, kteří jim nahrazovali otce a jedna informantka byla uplácena otcem dárky, proto měla otce ráda; další tři informanti nesli rozvod těžce, protože jedna informantka se musela starat o otce a nahrazovat mu tím manželku, jedna informantka byla našťvaná na otce, protože se odstěhoval k přítelkyni a jedna informantka se cítila ublížená od otce. Z výpovědí jsem vypožorovala, že na situaci po rozvodu má vliv věk a sourozenecká konstelace, že staršímu sourozenci po rozvodu nastává povinnost se starat o mladšího sourozence. Také záleží, jak se rodiče po rozvodu k dětem chovají. Zvláštní je, Informantka 1 a Informantka 4 jsou sestry, a Informantka 2 a Informantka 7 jsou také sestry, a každá vnímala situaci jinak, a proto rozdílně vypovídaly. Shodly se v příčině rozvodu a ve výchově po rozvodu. Informantka 1: *Když mamka odešla, otec mi řekl, že se musím učit se sestrou. Jenže ona se nechtěla učit, a když propadala, tak mi nadával, že je to moje chyba. Dělal jsem jim služku, otec chtěl být s ňou, a já jsem někdo navíc, kdo se o ně musí starat, sestra je po něm. Otec vždycky dělal rozdíly mezi námi a neříkám to jen já, vidijou to i ostatní.* Informantka 4: *Po rozvodu otec chtěl, abychom se o něho staraly a nahrazovaly mu manželku. Nejhorší bylo, že prarodiče špinili naše rodiče. Taťky mamka vykládala, jak*

byla moje mamka špatná, že za to může, že se kvůli ní rozvedli a naopak. Vychovávala mě babička a ségra. Poupětová (2009) ve své knize píše, že pokud je rodič v tomto období vyčerpán, měl by tu být pro dítě po rozvodu, protože je velice důležitá komunikace s dětmi o obavách z rozvodu a po něm. Dále autorka (2009) přichází s tvrzením, že pokud rodič má špatné svědomí a dítěti se nadměrně věnuje, ulevuje mu v povinnostech a kupuje mu drahé dárky, ovlivní to dítě negativně do budoucna, protože si dítě nebude věřit. Ke všem rozhodnutím bude potřebovat rodiče, nebo může svou zodpovědnost přenášet na něj (Poupětová, 2009). Pokud rodiče po rozvodu spolu komunikují, mají spolu dobré vztahy, vycházejí si vstříc v péči o děti nebo společně slaví narození či úspěchy dětí, je pro dítě rozvod méně stresující a lépe se s ním vyrovnávají (Berger a Gravillon, 2011). Může však nastat i situace, kdy rodiče nedokončí rozchod mezi sebou, tráví společně prázdniny nebo bydlí ve společném bytě. To pro dítě může znamenat zmatek a falešná očekávání, že se rodiče zase k sobě vrátí a vše bude jako dříve (Berger a Gravillon, 2011). Warshak (1996) ve své knize píše, pokud mají děti i po rozvodu rodičů vřelé vztahy s prarodiči a cítí se u nich bezpečně, má to pozitivní vliv do budoucna na formování partnerských vztahů dětí, ze kterých děti z rozvedených rodin mívají obavy.

Péče a zájem o dítě po rozvodu z mých výsledků vyplynulo toto: pět informantů se s rodičem po rozvodu už nevidalo, protože ti zanevřeli na děti; tři informantky se sice s rodičem vídaly, ale bylo to pro ně těžké, když otec nežil s nimi v jedné domácnosti; dvě informantky zanevřeli nad rodičem, co se odstěhoval. Myslím si, že informantky, co zanevřely na svého rodiče, mohlo být z důvodu zrady ze strany rodiče. Naopak rodiče, co zanevřeli na své děti, mohli brát jako zradu dítěte to, že se dítě dostalo do péče druhého rodiče. Všechny děti byly v péči jednoho rodiče. Myslím si, že je veliká škoda, že se rodiče nedohodli na střídavé péči.

Ptala jsem se informantů, jaké mají dnes vztahy s rodiči: dva informanti vypověděli, že se rodičům raději vyhýbají a nestýkají se s nimi; tři informanti se vídají s rodiči, pět informantů se stýká s pečujícím rodičem a nemají zájem se vidět s rodičem, když se on o ně sám nezajímal po rozvodu. Z výsledku mi vychází, že nejspíš záleží na povaze člověka, jestli dokáže rodiči odpustit nebo ne. Také záleží na tom, jaké děti měly

vztahy po rozvodu s rodičem. Když chce rodič svému dítěti představit nového partnera, měl by dítěti nechat čas se vyrovnat se situací po rozvodu a také si být jistý, že vztah bude dlouhodobějšího charakteru, aby nedocházelo ke střídání partnerů, což by mohlo vést k hlubšímu traumatu dítěte (Berger a Gravillon, 2011).

Na otázku co rozvod dal nebo vzal, byly stejné v tom, že se dospělí nechtějí dopouštět stejných chyb, jak jejich rodiče. Když se rodiče hádali: Informantka 2: *Když se náhodou pohádám s přítelem, před dcerou děláme jako že nic, a hlavně nechcu, aby nás slyšela.* Pokud rodiče pili alkohol: Informantka 4: *Nesnáším alkohol. Třeba když se přítel napije, vidím v něm svého otce, i u ostatních chlapů, A když se napiju já, a jdu kolem zrcadla, vidím zas svoji matku, bojím se toho.* Co se týká rodiny nebo zakládání rodiny, informanti odpověděli, že je pro ně důležité mít jistotu. A raději výchova jedním rodičem, než-li žít v nespokojeném manželství, které vnímají i děti. Informantky, které už mají rodinu, ale často nejsou vdané se ani vdávat nechtějí. Informantka 3 řekla: *Nechcu se vdávat, k čemu? Všichni sourozenci moji matky jsou rozvedení.* Mám zde i informantku, který se v životě hledá a neví, co chce, ale má ze sebe radost, že nespadla do žádné závislosti na návykových látkách. Informantka 10: *Mohla jsem si vždycky dělat, co jsem chtěla, chytla jsme se špatné bandy. Ale myslím, že jsem skončila ještě dobře, nefetuju, nehulím. Jsem osamělá, jsem sama. Jsem taková pochroumaná, smutná.* Matějček a Dytrych (2005) ve své knize tvrdí, že rozvodem rodičů bývá narušen celistvý rozvoj dítěte a také může mít vliv na vývoj psychických poruch, ale nemusí to však být vždy pravidlem (Langmeier a Matějček, 2011). Děti z rozvedených rodin mají větší pravděpodobnost, že se v manželství také rozvedou (Hetherington, 2003, Warshak, 2003). Nebo naopak se může stát, že dítě je rozvodem rodičů tak odolné proti zátěžovým situacím, že může žít poklidné a šťastné manželství (Hetherington, 2003).

Myslím si, že je velice důležitá komunikaci s dětmi o rozvodu i po rozvodu. Většina mých Informantů byla na situaci sama, ještě spíš jim rodiče přitížili například tím, že se museli o někoho starat. Také nepochopím to, když jeden rodič před dítětem očerňuje druhého rodiče, i když dítě má rodiče rádo a má s ním dobrý vztah. Stačí, když se porozhlídnou teď po známých, co nežijí se svými partnery a neustále očerňují druhého

rodiče nebo ještě tím rodičem dítěti vyhrožují: *Uklidni se a buď hodná, nebo půjdeš k tatovi, a řeknu mu, ať si tě tam nechá.*

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce je věnovaná tématu, jak rozvod rodičů ovlivnil dítě. Sice se touto prací zabývalo mnoho autorů, ale nikdo nedokáže nikdy pochopit, co se v dítěti v této situaci odehrává.

Bakalářská práce je dělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části je charakterizován rozvod rodičů, reakce dítěte na rozvod rodičů, z jaké příčiny se manželství rozpadá, co se děje s dítětem po rozvodu rodičů i jaké následky může rozvod způsobit. Dále je v teoretické části rozepsáno, jak se s rozvodem vyrovnává chlapec či dívka, jedináček či dítě, které má sourozence, i to, jak dítě reaguje na nového partnera rodiče.

Cílem mé práce bylo popsat autentické vzpomínky dospělých, kterým se v dětství rozvedli rodiče. Hledala jsem odpovědi na dvě výzkumné otázky. První byla: *Co pro dítě znamená rozvod rodičů?* Druhou pak: *Jak se dítě s rozvodem vyrovnává?* Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní strategii, metodou získávání dat byl polostrukturovaný rozhovor a ohniskové skupiny. Metodou zpracování dat byla obsahová analýza zapsaných rozhovorů a diskusí, konkrétně metoda trsů. Bylo osloveno 10 dospělých ve věku 20 až 35 let, kteří si prožili rozvod rodičů.

Myslím si, že rozhovory byly dosti obsáhlé. Pomocí okruhů jsem se pokusila aspoň lehce nastínit situaci dítěte, když se jeho rodiče rozváděli, a také to, co následovalo po rozvodu rodičů. Byla jsem velmi zaražená a smutná z toho, co všechno si informanti prožili. Všechny informanty znám osobně, ale nikdy by mě nenapadlo, co se v nich v té době odehrávalo. A hlavně mě samotnou vůbec nenapadlo se zeptat. Všichni vypadali tak vyrovnaně. Byla jsem mile překvapená některými názory informantů, když povídali o tom, co od života očekávají a čeho by chtěli v životě dosáhnout. Ke všem mým dospělým informantům cítím hluboký obdiv k tomu, co z nich teď v dospělosti vyrostlo za silné osobnosti přes složitou situaci, v níž se jako děti nacházely.

Z mého výzkumu vyplynulo, že se dospělí z rozvedených rodin nechtějí dopouštět chyb svých rodičů a budou dělat vše pro to, aby byli jiní. Také jim záleží na jejich budoucnosti, nechtějí se do všeho pouštět po hlavě, bez rozmyšlení. Hlavně, co se týče

rodiny, chtějí mít pevné zázemí a to nejlepší pro svoje děti. Než jsem začala psát práci, myslela jsem si, že rozvod rodičů musí vždy způsobit smutek z odchodu rodiče. Z výpovědi svých informantů jsem zjistila, že tomu tak vůbec nemusí být. Pokud se rodiče pořád hádali před dětmi, bili se a pili alkohol, děti odchod rodičů braly spíše jako úlevu ze stresu, který rodiče tímto chováním způsobovali.

Z mého pohledu by bylo pro děti nejlepší, kdyby rodiče, kteří se chtějí rozvést, si společně s dětmi sedli a vysvětlili jim danou situaci. Rodiče by také měli zodpovědět dětem všechny jejich obavy a otázky a hlavně být pro ně oporou. Důležité je také, aby rodiče po rozvodu spolu vycházeli aspoň v oblastech, které se týkají dítěte. Hlavně by se rodiče vzájemně neměli očerňovat, manipulovat s dítětem nebo ho proti druhému rodiči navádět.

Tato bakalářská práce by mohla být nápomocná pro odborníky, kteří se zabývají problematikou dětí z rozvedených rodin. Myslím si, že by práce byla vhodná i pro rodiče, kteří podávají žádost o rozvod, aby věděli, jak se k dětem chovat před rozvodem a po něm.

7 SEZNAM LITERATURY

1. BASTAITS, K., PONNET, K., MORTELMANS, D., 2014. Do Divorced Fathers Matter? The Impact of Parenting Styles of Divorced Fathers on the Well-Being of the Child. *Journal of Divorce & Remarriage* [online]. 55(5), 363-390 [cit. 2016-08-01]. DOI: 10.1080/10502556.2014.920682. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10502556.2014.920682>
2. BERGER, M., GRAVILLON, I., 2011. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit cítění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál. 136. s. ISBN 978-80-7367-843-2.
3. ČÍRTKOVÁ, L., 2008 *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 160. s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.
4. GUSTAVSEN, W., NAYGA, R., WU, X., 2015. Effects of Parental Divorce on Teenage Children's Risk Behaviors: Incidence and Persistence. *Journal of Family and Economic Issues* [online]. 36(2), 14. p. [cit. 2016-04-04]. DOI: 10.1007/s10834-015-9460-5. ISSN 10580476. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s10834-015-9460-5>
5. HETHERINGTON, M., 2003. Intimate Pathways: Changing Patterns in Close Personal Relationships Across Time*. *Family Relations* [online]. 52(4), 318-331 [cit. 2016-08-01]. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2003.00318.x. ISSN 0197-6664. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1741-3729.2003.00318.x>
6. KOCO VÁ, M., KUSOVSKÁ, M., ŠÍDLO, L. (2015). Rozvodovost po česku. *Geografické rozhledy*. 24(5), s. 20–21 ISSN: 1210-3004
7. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z., 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 400. s. ISBN 978-80-246-1983-5.
8. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Psyché (Grada). 368. s. ISBN 978-80-247-1284-0.
9. MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti* Praha: Avicenum. 336. s. ISBN: 08-011-86
10. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada. 128. s. ISBN 80-247-0332-7.

11. MATOUŠEK, O. et al., 2015. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál. 256. s. ISBN 978-80-262-0968-3.
12. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332.s. ISBN 80-247-1362-4.
13. MÜLLEROVÁ, D., 2014. *Hygiena, preventivní lékařství a veřejné zdravotnictví* Praha: Karolinum. 256. s. ISBN 978-80-246-2510-2.
14. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B., 2007. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada. 144. s. ISBN 978-80-247-1449-3.
15. NOVÁK, T., 2008. *Vztah otce a syna*. Praha: Grada. 136.s. ISBN 978-80-247-2079-1.
16. NOVÁK, T., 2012. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada. 144. s. ISBN 978-80-247-4110-9.
17. POUPĚTOVÁ, Š., 2009. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grad. 176. s. ISBN 978-80-247-2046-3.
18. PÖTHER, P., 1999. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vydání. Praha: Nakladatelství G plus G. 186. s. ISBN 80-86103-21-8.
19. PRŮCHOVÁ, B., 2002. *Shušný rozvod: [když už rozvod, tak: rychle, levně a s co nejmenším stresem]*. Brno: ERA, 114. s. ISBN 80-86517-25-X.
20. Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. 1991.[online]. [cit. 2016-04-05]. In : *Mezinárodní smlouvy* částka 22/1991. článek 1. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>
21. SMITH, H., 2004. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 184. s. ISBN 80-7178-906-2.
22. *Strídavka*. [online]. [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <http://www.stridavka.cz/informace.html>
23. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada. 184. s. ISBN 978-80-247-3181-0.
24. TEYBER, E., 2007. *Děti a rozvod [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů. 227. s. ISBN 978-80-7255-163-7.

25. VEČERKA, K., ŠTĚCHOVÁ, M., 2015 *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. [online]. [cit. 2016-07-25]. ISBN 978-80-7338-152-3. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/427.pdf>
26. Vohlídalová, M., 2010. „Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů?“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] 11(2). s. 48-57. [cit. 2016-08-01] ISSN 1213-0028. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/0fe05a7bc97ec53bf76b8cdee8e94cd81a4bb68d_kdo-podava-zadost-o-rozvod.pdf
27. Vývoj obyvatelstva České republiky 2014, Rozvodovost. 2014. [online]. [cit. 2016-07-26]. In: Český statistický úřad. s. 18-21. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20554227/1300691503.pdf/13ecf0d3-a7ad-42ff-9263-91c40f4692cd?version=1.0>
28. WARSHAK, R., 2003. *Rozvodové jedy*. Praha: Triton. 389. s. ISBN 80-7254-439-X.
29. WARSHAK, R., 1996. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál. 240. s. ISBN 80-7178-089-8.
30. Zákon č.89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník. 2014. [online]. [cit. 2016-04-06]. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 33/2012. Rodinné právo. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

8 SEZNAM ZKRATEK

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí